

BRANDMANNASÄNGEN

den heliga kon

En studie kring tredelat arbetsdygn med aktiv arbetstid
nattetid inom kommunal räddningstjänst.

Av:
Magnus Douhan
David Högberg
Andreas Kråling
Maria Wallgren
Lisa Åkesson

Handledare:
Lars-Göran Swensson

SAMMANFATTNING

Detta arbete är resultatet av ett intresse för brandmännens arbetssituation. Syftet var att jämföra fördelar och nackdelar, både fysiska och organisatoriska, med att arbeta med dygnet uppdelat i två kontra tre skift. Det omfattar en studie av tre räddningstjänster i Skåne: Helsingborg, Hässleholm och Malmö. Dessa tre stationer valdes på grund av att de alla arbetar efter ett schema där dygnet är uppdelat i två arbetspass samt att de representerar tre olika kommunstorlekar.

En enkätundersökning bland brandmännen visade att en klar majoritet är emot att jobba tredelat dygn och att därigenom få fler och kortare arbetspass med aktiv arbetstid även under nattpasset. Över lag tror man att det skulle vara sämre både vad gäller hälsan, det privata livet och yrkeskunnandet. Från arbetsledningens sida ser man fördelar med ett tredelat dygnsschema eftersom man skulle kunna få ut mer aktiv arbetstid från varje brandman per vecka och en chans till ett utökat förebyggande arbete, men däremot talar den ekonomiska delen av en ändring emot. Följden skulle bli att man tvingades att anställa så många fler brandmän att ekvationen för närvarande inte riktigt går ihop i slutändan.

Litteraturstudien har också påvisat stora nackdelar för hälsan med nattligt arbete. All sömn som går att få nattetid är att föredra. En del av brandmännen i studien har dock uppgivit att det skulle vara lättare att rycka ut på larm på natten från vaket tillstånd, men det saknas tyvärr grundligare medicinska studier om just brandmännens lite speciella arbetssituation.

På grundval av resultaten i studien anser vi att det är motiverat att pröva ett system med ökat arbetstidsuttag, dock ur hälsomässigt perspektiv ej förlagt till natten.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

<p>SAMMANFATTNING..... 2</p> <p>INNEHÅLLSFÖRTECKNING..... 3</p> <p>FÖRORD 4</p> <p>1. INLEDNING..... 5</p> <p> 1.1. Syfte och avgränsningar 5</p> <p> 1.2. Frågeställningar 5</p> <p> 1.3. Metod 5</p> <p>2. BAKGRUND..... 6</p> <p> 2.1. Historik samt organisatorisk bakgrund och begrepp 6</p> <p> 2.1.1. Historik 6</p> <p> 2.1.2. Organisationsformer..... 6</p> <p> 2.1.3. Tidsbegrepp 6</p> <p> 2.2. Hälsoaspekter 7</p> <p> 2.2.1. Bakgrund 7</p> <p> 2.2.2. Vaken eller väckas?..... 7</p> <p> 2.2.3. Litteraturstudie..... 7</p> <p> 2.2.4. Dagens system..... 8</p> <p> 2.2.5. Säkerhet och risker..... 8</p> <p>3. RESULTAT 9</p> <p> 3.1. Enkätundersökningen 9</p> <p> 3.1.1. Extraknäck..... 9</p> <p> 3.1.2. Dagens system..... 10</p> <p> 3.1.3. Dötid 10</p> <p> 3.1.4. Huvudinriktning på arbetspass..... 11</p> <p> 3.1.5. Fullgod nattsömn 11</p>	<p> 3.1.6. Jobbigare nattpass 13</p> <p> 3.1.7. Komma igång nattetid..... 14</p> <p> 3.1.8. Inställning till tredelat dygn 15</p> <p> 3.1.9. Påverkan på hälsan 15</p> <p> 3.1.10. Förebyggande..... 16</p> <p> 3.1.11. Aktivt arbete nattetid..... 17</p> <p> 3.1.12. Fler men kortare pass 18</p> <p> 3.1.13. Övriga kommentarer..... 18</p> <p> 3.2. Intervjuerna..... 18</p> <p> 3.2.1. Helsingborg..... 18</p> <p> 3.2.2. Malmö 19</p> <p> 3.2.3. Hässleholm..... 20</p> <p>4. DISKUSSION 22</p> <p> 4.1. Nuvarande arbetssituation..... 22</p> <p> 4.1.1. Arbetstider..... 22</p> <p> 4.1.2. Utryckning nattetid..... 22</p> <p> 4.2. Tredelat dygn 23</p> <p> 4.2.1. Systemet..... 23</p> <p> 4.2.2. Införandemöjligheter..... 23</p> <p>5. SLUTSATS..... 24</p> <p>REFERENSER..... 25</p> <p>BILAGA 1 - ENKÄT 26</p> <p>BILAGA 2 - SVAR EJ DIREKT REDOVISADE I RAPPORTTEXTEN 29</p> <p>BILAGA 3 – ÖVRIGA KOMMENTARER I ENKÄTEN 30</p>
---	---

FÖRORD

Titeln på denna rapport är hämtad ur den enkätundersökning som genomförts under arbetes gång. En brandman från Helsingborg angav detta i de övriga kommentarerna som argument för att inte bedriva förebyggande arbete nattetid.

Vi skulle här vilja tacka alla som hjälpt oss att genomföra detta arbete. De har tagit sig tid att medverka i intervjuer, fyllt i enkäter eller på annat sätt hjälpt oss att hitta och bearbeta material.

Tack till:

Utryckningspersonalen vid Helsingborgs brandförsvär
Utryckningspersonalen vid Hässleholms räddningstjänst
Utryckningspersonalen vid Malmö brandkår
Lars Berg, brandchef vid Malmö brandkår
Johan Kallum, brandingenjör vid Helsingborgs brandförsvär
Mats Nilsson, chef räddningstjänstavdelningen vid Malmö brandkår
Benny Ståhl, räddningschef vid Hässleholms räddningstjänst
Per-Erik Isberg, Statistiska institutionen Lunds Universitet
Kristina Jacobsson, Yrkesmedicinska kliniken i Lund
Tommy Norlander, stabsbrandmästare vid Malmö brandkår
Annika Roos, student vid civilingenjörsprogrammet i riskhantering - LTH

Lund 2001-05-14

Magnus Douhan
David Högberg
Andreas Kråling
Maria Wallgren
Lisa Åkesson

Lunds Tekniska Högskola
Brandteknik
Box 118
221 00 LUND

1. INLEDNING

1.1. Syfte och avgränsningar

Syftet med detta arbete är att undersöka fördelar och nackdelar för räddningstjänsten att införa ett arbetsschema där dygnet är uppdelat i tre arbetspass (liknande polisens arbetssätt). Frågan kom upp efter att ha uppfattat diskussioner på ett flertal brandstationer både från brandmännens sida samt dess arbetsledning. Intresset låg både i att kartlägga brandmännens inställning till en sådan förändring samt hur det skulle kunna påverka deras hälsa och att därefter kunna jämföra detta med arbetsledningens syn på möjliga vinster och förluster.

För att avgränsa arbetet valdes tre kommuner av olika karaktär i Skåne (Helsingborg, Hässleholm och Malmö). Dessutom arbetar räddningstjänsterna i dessa tre kommuner efter ett schema med två arbetspass per dygn. Detta val gjordes för att lättare kunna jämföra hur en förändring skulle påverka organisationen samt att det vid en förändring skulle innebära samma omställning i arbetstid för alla brandmän som deltog i enkätundersökningen.

1.2. Frågeställningar

Arbetet delades in i ett antal övergripande frågeställningar som utgjorde basen och inriktningen på arbetet:

- Hur uppfattar brandmännen sitt nuvarande arbetsschema?
- Hur påverkas brandmännen av att ryckas upp nattetid vid larm?
- Vilka är fördelarna/nackdelarna för utryckningspersonalen med att vara vaken och ha aktiv arbetstid under natten?
- Vad anser utryckningspersonalen om delat dygn kontra tredelat dygn?
- Finns det organisatoriska fördelar med tredelat dygn?
- Är det genomförbart att införa tredelat dygn?
- Skillnader/likheter mellan arbetsledningens uppfattning och utryckningspersonalens uppfattning om arbetsscheman och förändring av dessa?

1.3. Metod

Arbetet grundar sig på litteraturstudie, en enkätundersökning och djupintervjuer.

Enkätundersökningen gick ut till samtlig heltidsanställd utryckningspersonal på centrumstationerna vid Helsingborgs brandförsvär och Malmö brandkår samt stationen i Hässleholms centralort. Enkäterna (bilaga 1) besvarades anonymt samt sammanställdes och analyserades i en databas. På de frågor där svaren graderades valde vi en sexgradig skala. Detta beroende på att vi ville "tvinga" svararen att ta ställning. Dessutom ger en sexgradig skala större utrymme till nyansering av svaren.

Djupintervjuerna genomfördes med högre befäl inom de tre kårerna; Lars Berg och Mats Nilsson vid Malmö brandkår, Johan Kallum vid Helsingborgs brandförsvär samt Benny Ståhl vid Hässleholms räddningstjänst. För att intervjuerna skulle bli likartade och jämförbara skickade vi i förväg ut förberedande frågeställningar som vi vid intervjun såg till blev besvarade.

2. BAKGRUND

2.1. Historik samt organisatorisk bakgrund och begrepp

2.1.1. Historik

Räddningstjänsten i Sverige har anor från första delen av 1800-talet. Den var då organiserad på frivillig väg där man vid tillbud med gemensamma krafter bekämpade till exempel branden. I Göteborg startades 1832 den första "organiserade" brandkåren av fabriksmästaren J A Rossing. Det var en frivillig kår där medlemmarna var yngre köpmän och hantverkare. Det var också Göteborg som Sveriges första yrkesbrandkår bildades 1872. Stockholm var inte sena att följa efter och satte 1875 upp en heltidsanställd brandkår med militärliknande organisation. Efter hand som åren gick utvecklades organisationsformerna och de senaste decennierna har tre olika huvudorganisationsformer varit härskande (vad gäller den operativt uttryckande delen). Idag är dessa former lagstadgade och bygger på varje enskild kommuns risktopografi. Räddningstjänst – i den form som tidigare var känd som brandkår – är idag varje kommuns angelägenhet och dess former styrs ganska detaljerat i lagar och förordningar.

2.1.2. Organisationsformer

Den allra enklaste formen av organisation för räddningstjänst är så kallade räddningsvårn. De är mycket lika gamla tiders frivilligkårer där personalen inte har någon inställelseplikt vid larm men ställer sig till förfogande och är i frivillig beredskap de tider de är tillgängliga. Räddningsvårnens effektivitet och insatsförmåga bygger nästan alltid på ett stort intresse och engagemang från personalen. Ofta förekommer dessa på mycket små orter/byar där man inte sällan rör sig med konkreta begrepp som *vår* brandstation och *vår* brandbil.

Då kommunens eller en kommunds risktopografi ökar ställer lagen krav på en mer stabil organisation – en så kallad deltid Räddningstjänst. Det innebär att varje enskild brandman har en annan huvudarbetsgivare än räddningstjänsten men med jämna mellanrum har beredskap. Ofta har man beredskap dygnet runt under en hel vecka och man har då också inställelseplikt vid larm.

Den sista och mest välstrukturerade organisationsformen för kommunal räddningstjänst är heltidsräddningstjänst. Det innebär att personal finns på brandstationen dygnet runt i ständig jour att rycka ut vid larm.

Tjänstgöringen vid en heltidsräddningstjänst är idag uppdelat på antingen hel- eller halvdygn. Vid heldygnstjänstgöring arbetar varje skiftlag ett helt dygn i taget. Detta efterföljs av i snitt tre lediga dygn. Vid halvdygnstjänstgöring arbetar varje skiftlag ett halvt dygn i taget (exempelvis 07:30 – 17:30 samt 17:30 – 07:30). Detta efterföljs av i snitt ett och ett halvt dygn ledigt.

2.1.3. Tidsbegrepp

Det som styr vilken organisationsform en kommun skall välja är kommunens risktopografi. Den kartläggs av kommunen i en riskanalys. Ett vanligt mått i denna riskanalys är typen av bebyggelse i kommunen. Den delas in i tre olika klasser för vilka olika nivåer av insatsberedskap skall hållas. För klassen med högst krav gäller att den så kallade insatstiden – d.v.s. tiden från utlarmning till påbörjad räddningsinsats – inte får överstiga tio minuter. För de två underliggande klasserna gäller maximala insatstider på tjugo respektive trettio minuter.

Från det att en brand eller ett annat nödläge upptäcks till att en räddningsinsats kan påbörjas sker ett antal steg. Först måste självklart branden eller nödläget upptäckas. Därefter kontaktas SOS-centralen via telefonnummer 112 och "upptäckaren" får genomgå en grundlig intervju för att prioritering skall kunna ske och för att därmed rätt resurser skall sättas in. Så fort den första prioriteringen skett – ofta parallellt med den fortsatta intervjun - larmas räddningstjänsten och därmed startas också den "dimensionerande klockan". Den tid det tar från utlarmning till att första fordon är på väg kallas anspänningstid. Begreppet härrör från gamla tider då brandredskapen drogs på kärror av hästar. Den tid det tar för första fordon att köra fram och till dess att man påbörjar räddningsinsats kallas framkörningstid. Tillsammans utgör alltså

anspänningstiden och framkörningstiden den så kallade insatstiden. Det man nu kan konstatera är att om man kortar anspänningstiden kortar man också insatstiden.

En deltidsanställd räddningstjänst har ofta anspänningstider mellan 4 – 8 minuter. För en heltidsanställd är samma tid 60 – 90 sekunder. Det är således ganska lätt att inse att en heltidsanställd räddningstjänst har större tidsmarginaler än den deltidsanställda. Självklart kostar den också mer att driva än den deltidsanställda. Det gäller således att hitta en god avvägning mellan kostnader och nyttan samtidigt som man är skyldig att följa krav från lagar och förordningar.

2.2. Hälsواسpekter

2.2.1. Bakgrund

I den här rapporten har vi försökt att väga in så många intryck som möjligt när det gäller skillnader mellan nuvarande halvdygnstjänstgöring kontra tredelat dygn. En av de viktigaste parametrarna när man ska utvärdera för- och nackdelar gällande tredelat dygn är hälsواسpekterna för personalen som berörs på räddningstjänsterna. För de räddningstjänster som vi varit i kontakt med finns inga tidigare undersökningar, och vi har inte kunnat finna någon forskning som inriktar sig på de speciella förhållande som föreligger hos räddningstjänsten.

Dock finns det en del material att tillgå vad gäller skiftgående personal och de hälsoproblem som är karakteristiska för just det sättet att förlägga arbetstiden, trots stora skillnader i yrkesområde. Även en hel del subjektiva synpunkter har framkommit genom intervjuerna med räddningscheferna och från enkäterna som brandmännen besvarat. Av enkäterna och intervjuerna framkommer med stor enighet att man uppfattar det arbetssättet som mer slitsamt, dels för att det blir fler arbetspass och dels för att man måste offra nattsömnen. Trots att brandmännen beroende på tjänstgöringsort blir störda i nattsömnen i olika grad är man av uppfattningen att det är mycket bättre än inte sova alls.

Detta ska sedan jämföras med vad forskning inom området säger om dessa två olika varianterna. Även om larmet går och utryckning sker mitt i natten så kan ärendet ofta vara snabbt avklarat, inte minst vid det som kallas "automatalarm, ej brand", och personalen kan ibland vara i säng 30-45 minuter efter det att larmet gick.

2.2.2. Vaken eller väckas?

Frågeställningen som vi sökte svar på var om det skulle ur hälsomässiga avseenden vara mindre påfrestande att vara vaken hela natten och utföra arbeten, än att som nu abrupt ryckas ur sin sömn för att senast 90 sekunder senare sitta påklädd i ett utryckningsfordon på väg till den larmande adressen. Den tidsmässiga stressen byggs dessutom på av den anspänning som uppstår i var brandman om han vet att målet för färden exempelvis är en eldhärjad bostad med en hel familj instängd i livsfara. Oavsett erfarenhet, kompetens och övningar sätts en stor mental press på hela laget när man blir klar över allvaret i situationen, och väl framme på skadeplatsen är varje sekund dyrbar. Framkörningstiden kan röra sig om mindre än 4-5 minuter utöver den minut som har använts till att ta sig ner i vagnhallen och att klä sig.

Räcker dessa 5 minuter för att kunna fungera lika effektivt som om personalen hade ryckt ut från vaket tillstånd, och är chauffören som ska framföra ett tungt fordon i hög hastighet i stadsmiljö en säker förare? Ett skiftlag är en sammansvetsad och mycket samtränad enhet som arbetar efter en fastställd rutin för varje enskild typ av scenario, där varje man exakt vet vilka moment som han ska utföra. Kan dessa rutiner uppväga en eventuell yrvakenhet och göra att brandmannen är lika effektiv dag som natt?

2.2.3. Litteraturstudie

När det gäller de hälsomässiga aspekterna finns det en del studier i ämnet som belyser samma hälsoproblem vid just treskift och i synnerhet nattarbete (Fröberg 1980; Åkerstedt 1997). Där belyser man särskilt att nattarbete leder till att den efterföljande sömnen blir mycket kortare än vad som behövs på grund av att den biologiska klockan stör sömnen. Den biologiska klockan styr kroppens tillstånd av vakenhet och är inställd på att vara vaken på dagen och att sova på natten. Det går inte att styra den biologiska klockan och den genomgår ej heller någon tillvänjning genom långvarigt nattarbete.

Efter att ha arbetat en hel natt kommer sömngåendet inte att ske förrän tidig morgon, varpå endast ett fåtal timmars sömn hinns med innan kroppens vakenhetstopp inträffar och vidare sömn blir omöjlig för de flesta. Denna förlust av sömn kan endast ersättas med mer sömn (Kogi) och en sömnförlust på 2-3 timmar räcker för att orsaka sömnighet i flera dagar om den inte ersätts (Dinges 1995). Följderna av sömnbristen visar sig sedan i magproblem av typ sur mage och även i vissa fall hjärtproblem (Fröberg 1980).

En övergång till tredelat dygn kommer sannolikt också att påverka personalen negativt vad gäller deras privatliv och fritid. Den lediga tiden kommer att hackas sönder i större utsträckning på grund av det blir fler arbetspass än tidigare samt att de oregelbundna arbetstiderna gör det ännu svårare att engagera sig i till exempel föreningsliv och sportaktiviteter. Även familjära svårigheter som barnpassning och att anpassa sitt schema till sambo/maka/make ökar sannolikt, liksom den sociala biten med att umgås med vänner och familj.

För att förebygga den dåliga sömnen efter ett nattpass kan man försöka att sova lite innan passets början. Men i den mån man lyckas somna, vilket anses som svårt, blir sömnen bara av tupplurskaraktär och i genomsnitt 2,3 timmar lång (Åkerstedt 1997).

2.2.4. Dagens system

I det nuvarande systemet med att sova på nätterna för att väckas vid larm är det svårare att tolka hälsoeffekterna. Dels är det stor skillnad på en liten räddningstjänst jämfört med en stor räddningstjänst avseende larmfrekvens. Dels är det stora variationer i olika brandmäns uppfattning om sömnens kvalitet och hur påfrestande uppvaknandet upplevs.

I de smärddningstjänsterna får personalen ganska ofta sova hela natten ostörd jämfört med de större räddningstjänsterna där en ostörd natt är ovanligare. Sannolikheten för mer än ett larm samma natt i de smärddningstjänsterna är mycket liten vilket händer ganska ofta i de större räddningstjänsterna.

Vid larm blir uppvaknandet mycket häftigt och brandmannen måste omedelbart resa sig upp och börja klä sig och anträda sin väg till vagnhallen i ett smajoggande tempo. Denna omedelbara och jämfört med normala morgonvanor höga aktivitet torde vara ansträngande både för både mental och kroppslig hälsa och även vara stressframkallande. Dock har människan en stor förmåga att anpassa sig till olika förhållanden vilket kan bidra till att uppvaknandet upplevs som mindre ansträngande efter en längre tids tillvänjning.

Tekniska förbättringar på utlarmningsutrustningen har också bidragit till ett mjukare uppvaknande jämfört med tidigare. Nu väcks personalen av ett inspelat talat meddelande tillsammans med att ljuset tänds i rummet. Detta är att jämföra med gamla tiders alarmklockor som ringde högt och där personalen fick ett burdust uppvaknande i ett mörkt rum.

2.2.5. Säkerhet och risker

Vad gäller säkerheten och effektiviteten hos nyvakna personal kan man utläsa i rapporter (Åkerstedt 1997) att tester visar att man ej bör använda farliga maskiner eller köra bil de första 15 minuterna efter uppvaknandet. Detta är i räddningstjänsten vanligt förekommande vid utryckning och insats. Bilkörning utförs cirka 60 sekunder efter uppvaknandet och vid ankomst till skadeplats cirka 5-6 minuter efter uppvaknandet används ofta farlig utrustning. Vid bränder används motorsågar och kapverktyg, ibland på hög höjd, och vid trafikolyckor kapverktyg med oerhörd kraft. Trots detta har inte räddningstjänsterna några trafikolyckor rapporterade som har någon anknytning till sömnighet och ej heller någon tendens vad gäller handhavande av farliga verktyg. Vad detta beror på kommer vi att diskutera längre fram i rapporten.

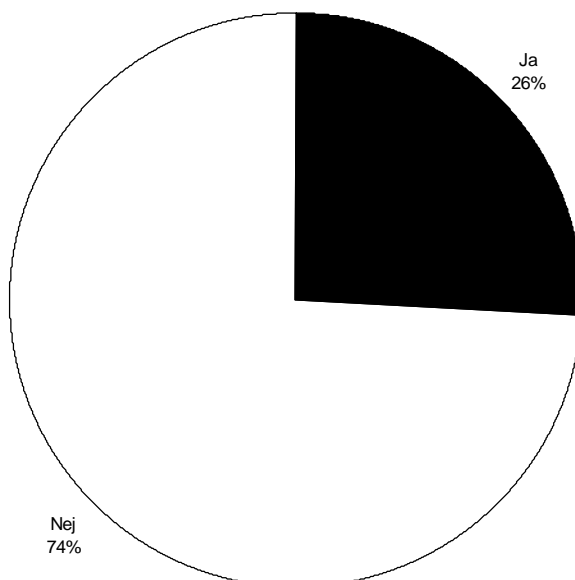
3. RESULTAT

3.1. Enkätundersökningen

Den enkät som besvarades av brandmännen på brandstationerna i Helsingborg (centrumstationen), Hässleholm och Malmö (centrumstationen), fick god svarsrespons. 81 personer svarade (befattnings-, ålders- och år i tjänst-fördelning enligt bilaga 1). De första sex frågorna är avsedda för att kunna se eventuella samband mellan inställningar och privata och yrkesmässiga förhållanden. De därefter följande frågorna är just inställningsfrågor kring arbetstidsfördelningen. Här redovisas resultaten av frågorna 6 – 18. De slutsatser som dragits från de frågor som delats upp i åldersgrupper ter sig inte helt självklara. Detta beror på att i åldersgruppen 20-24 år det bara tre svarande och i gruppen 25-29 är de två

3.1.1. Extraknäck

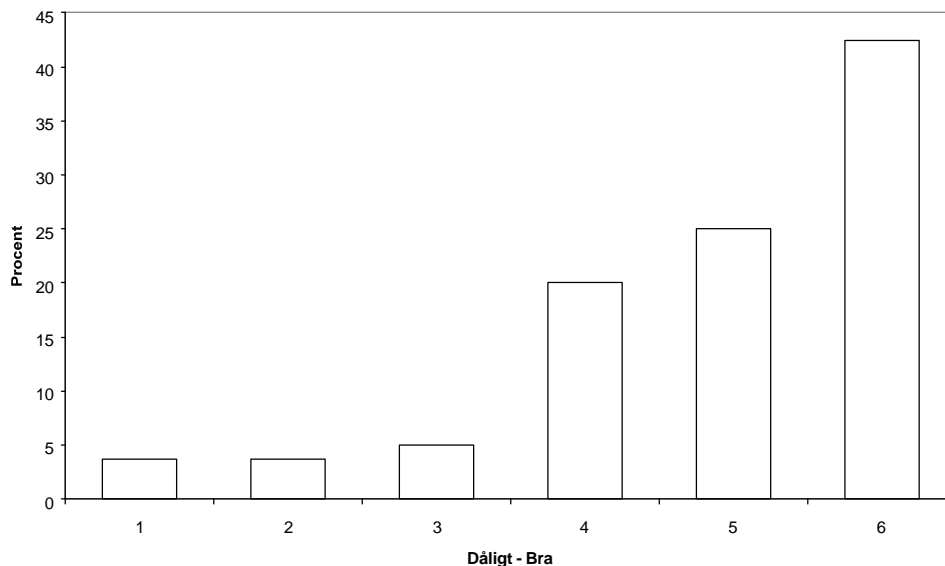
Av personerna i undersökningen har cirka 26% någon form av ytterligare avlönat arbete vid sidan av brandmannayrket. Ofta rör det sig om jobb som är lätta att kombinera med skifttjänstgöring, till exempel lärare och olika hantverksyrken.

Figur 1: Avlönat arbete vid sidan av brandmannayrket.

3.1.2. Dagens system

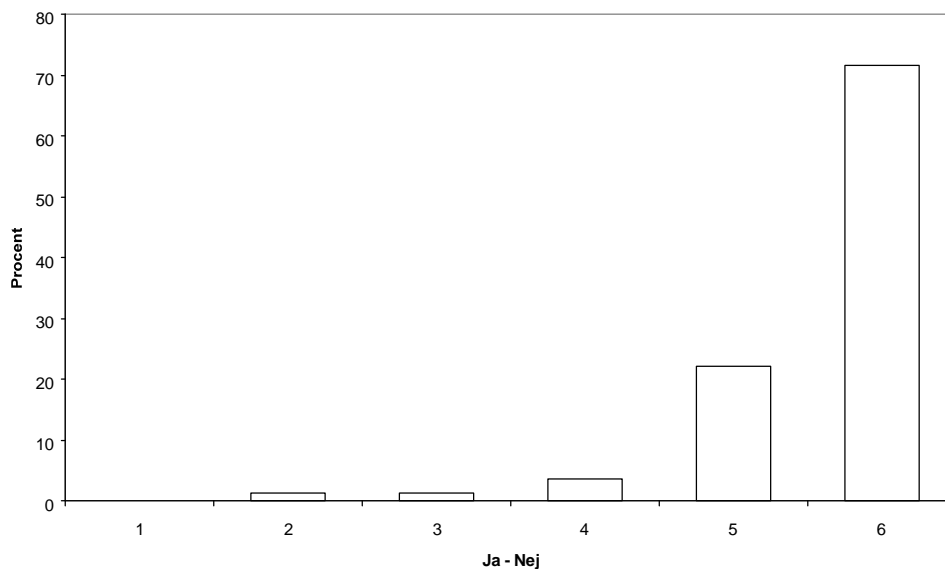
Generellt är inställningen till dagens system av delat dygn positiv. Det har dock förekommit kommentarer att återgå till heldygnstjänstgöring eller blandning mellan de tvåsystemen. Detta är en av de få frågor som har en viss spridning i svaren.

Figur 2: Upplevelsen av att arbeta "delat dygn"

3.1.3. Dötid

Att arbetstiden skulle innehålla mycket "dötid" är något som den övervägande majoriteten inte håller med om. Cirka 90% av svaren ligger på gradering 5 och 6 (de två yttersta) på skalan.

Figur 3: Mycket "dötid" under ett arbetspass?

3.1.4. Huvudinriktning på arbetspass

Svaren på frågan om huvudinriktningen under ett arbetspass är svåredovisad eftersom kombinationssvar har förekommit. Dock kan man skönja att övningsverksamhet och kommenderat arbete är de tyngsta posterna.

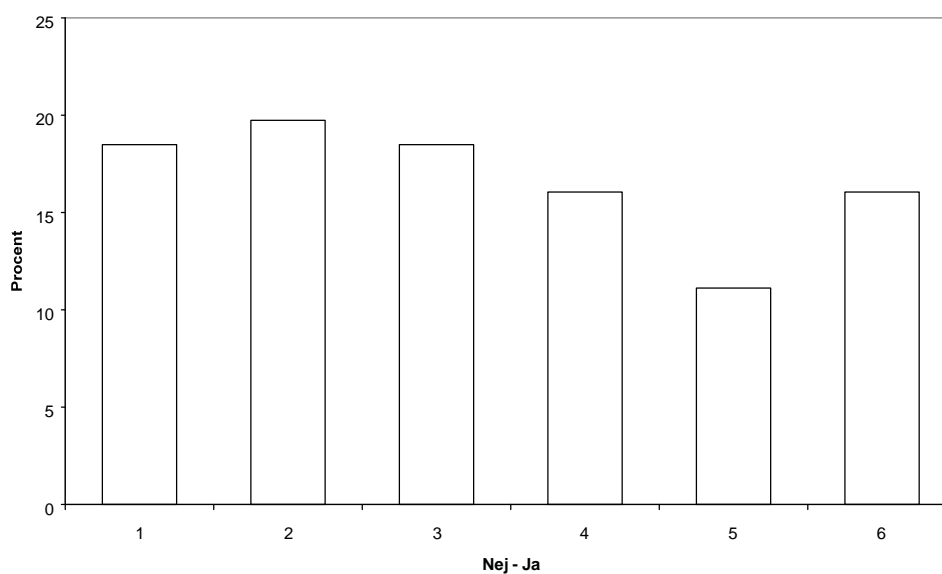
Delar man upp svaren efter stationstillhörighet skiljer de sig åt något. I Hässleholm är det kommenderade arbetet dominerande. Övning som ensamt alternativ har inte angivits av någon. I Malmö och Helsingborg däremot är övning som ensamt alternativ och i kombination med kommenderat arbete övervägande. På alla stationer finns också de som anser att enbart väntan på larm är huvudinriktningen.

Tabell 1: Huvudinriktning på ett arbetspass.

Huvudinriktning	Station [procent]			Alla
	Hässleholm	Helsingborg	Malmö	
Allt	15,79	4,55	8,33	9,09
Fys, Övning	0,00	18,18	8,33	9,09
Fys, Övning, kommenderat	15,79	9,09	2,78	7,79
Kommenderat	52,63	4,55	8,33	18,18
Väntan på larm, Kommenderat	0,00	4,55	0,00	1,30
Väntan på larm	5,26	9,09	2,78	5,19
Övning	0,00	31,82	61,11	37,66
Övning, kommenderat	5,26	18,18	8,33	10,39
Övning, väntan på larm, kommenderat	5,26	0,00	0,00	1,30

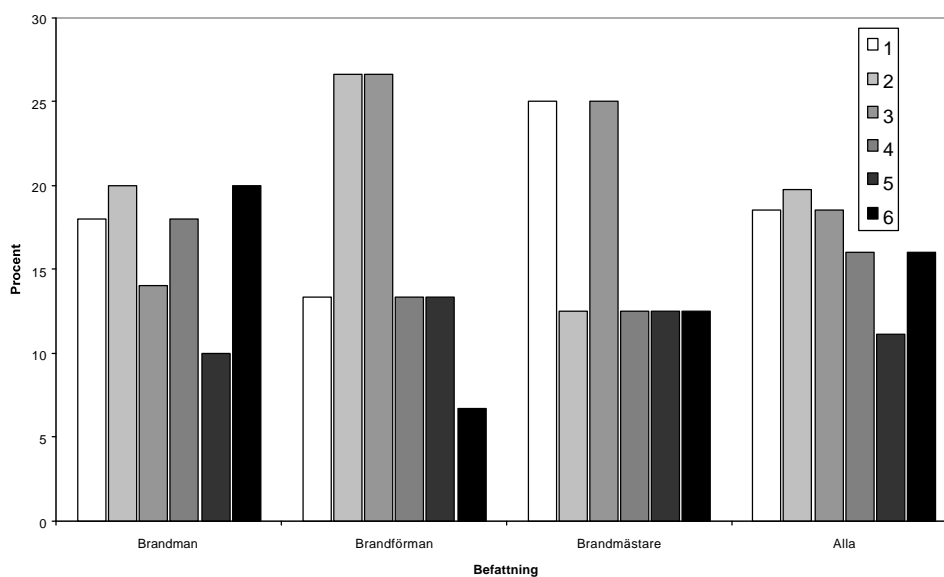
3.1.5. Fullgod nattsömn

Frågan om fullgod sömn under ett nattpass ger en stor spridning. På hela den undersökta populationen är det en viss övervikt för att sömnen inte upplevs som fullgod.

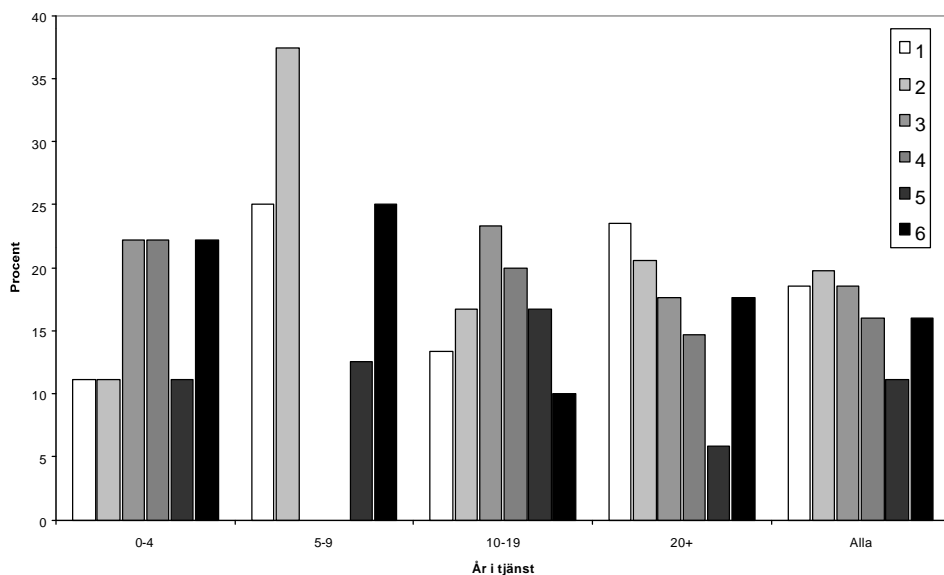
Figur 4: Upplevelse av fullgod nattsömn.

Delas materialet upp på befattning kan man se, om än marginellt, att de med arbetsledarställning (brandförman/brandmästare) anser sig sova sämre än brandmannen.

Figur 5: Upplevelse av fullgod nattsömn uppdelat på befattning. (1 = Nej, 6 = Ja)

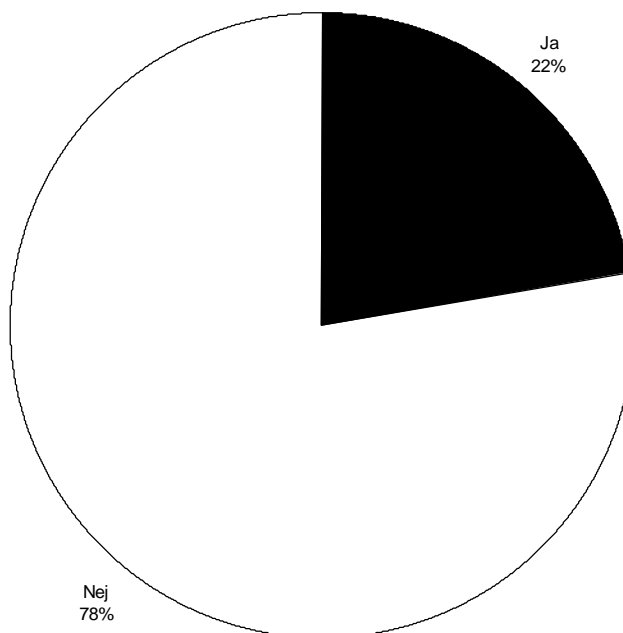
Görs en fördelning på antal år i tjänst kan man även här skönja ytterst småskillnader. De som varit 5-9 år i tjänst samt ”de gamla rävarna” anser sig sova sämre än de två andra grupperna där spridningen är ganska jämn.

Figur 6: Upplevelse av fullgod nattsömn uppdelat på antal år i tjänst. (1 = Nej, 6 = Ja)

3.1.6. Jobbigare nattpass

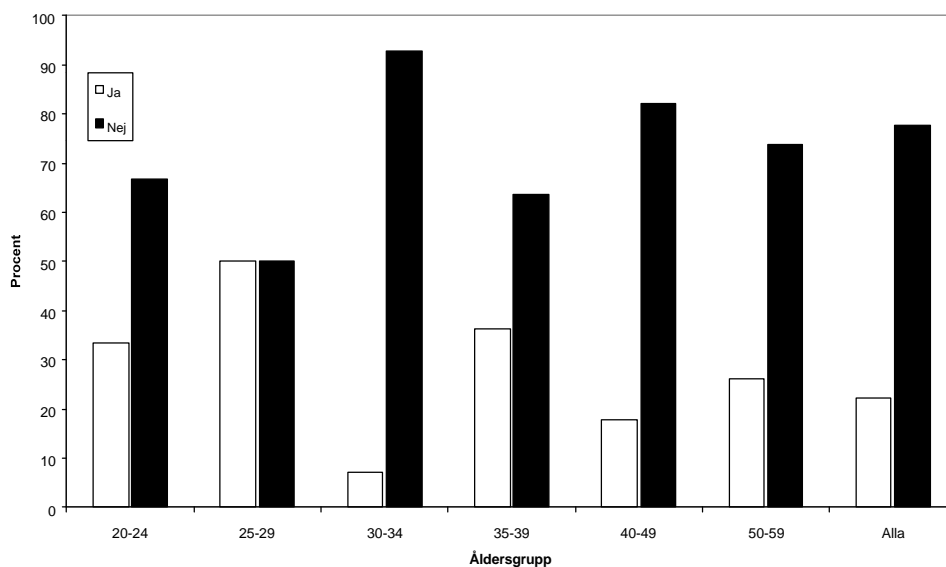
Det upplevs inte jobbigare att tjänstgöra på ett nattpass än ett dagpass. Enbart 22% upplever det som jobbigare med nattpass.

Figur 7: Upplevelse av att nattpass är jobbigare än dagpass.

Delas även denna fråga upp på stationstillhörighet (bilaga 1) kan ingen skillnad uttydas.

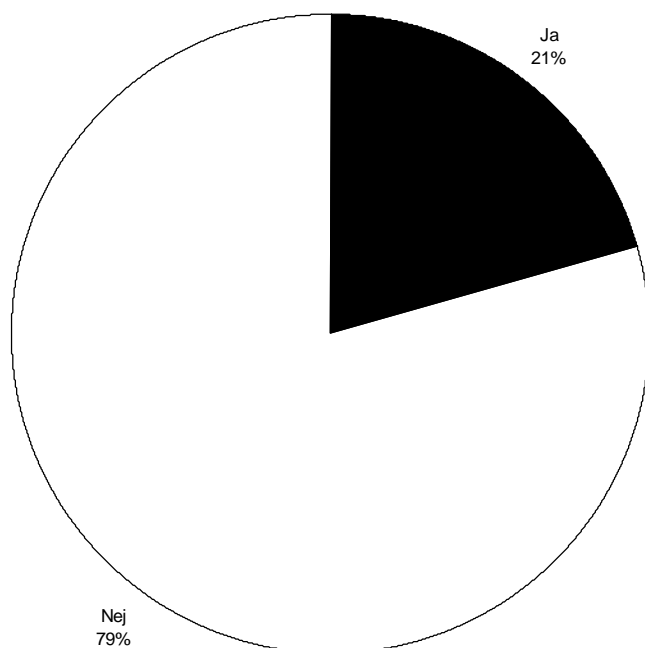
Enkätsvaren kan delas upp i åldersgrupper. Då kan en viss mycket svag tendens skönjas att ju äldre man blir desto jobbigare anser man det vara att jobba nattpass.

Figur 8: Upplevelse av att nattpass är jobbigare än dagpass uppdelat på åldersgrupper.

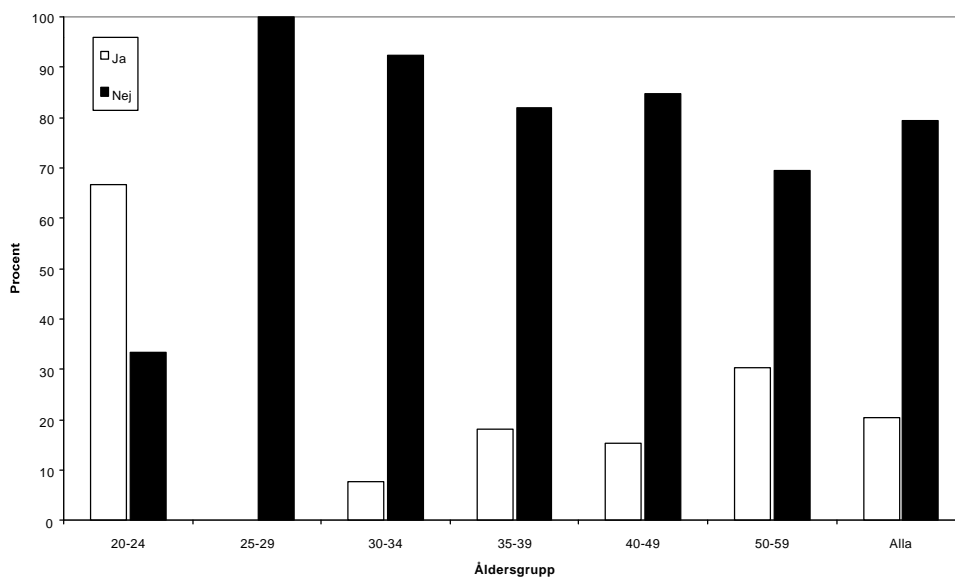
3.1.7. Komma igång nattetid

Hela populationen tror generellt att det inte är svårare att komma igång från sovande tillstånd än vaket vid larm nattetid.

Figur 9: Förmodat lättare att komma igång för insats från vaket tillstånd nattetid.

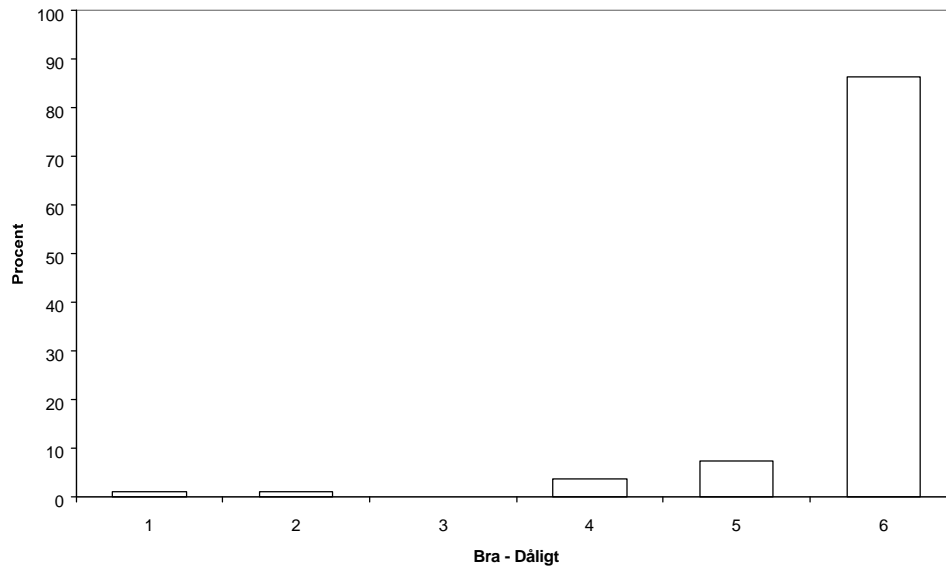
I likhet med fråga 11 kan det, vid uppdelning i åldersgrupper, uppfattas en viss tendens att "de äldre" tror att det är lättare att komma igång från vaket tillstånd.

Figur 10: Förmodat lättare att komma igång för insats från vaket tillstånd nattetid uppdelat på åldersgrupper.

3.1.8. Inställning till tredelat dygn

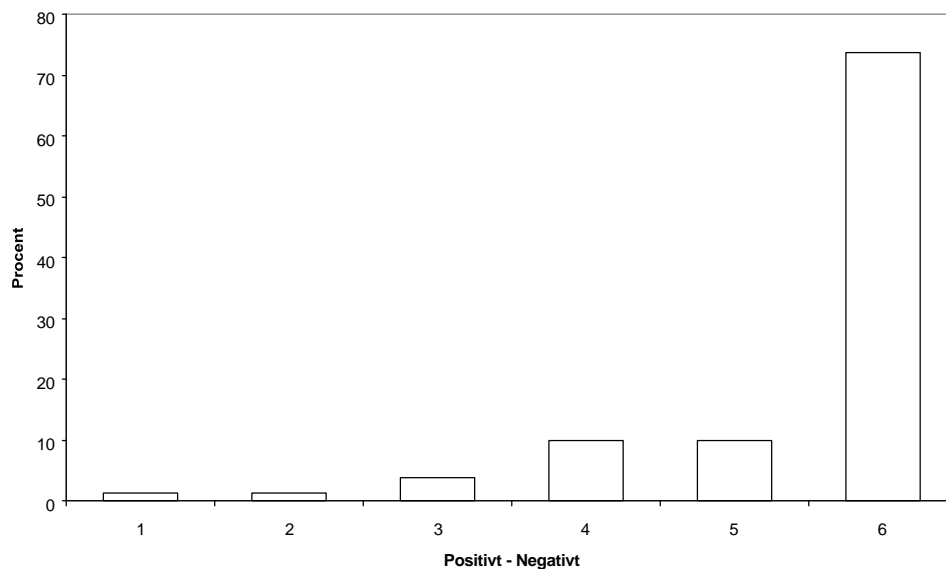
Svaret på fråga 13 är mycket tydligt. Den generella inställningen till tredelat dygn är "dåligt". På enkäterna har en del till och med markerat sig utanför intervallet. Dessa har dock överförts till en sexa (det sämsta värdet på skalan).

Figur 11: Generell inställning till tredelat dygn.

3.1.9. Påverkan på hälsan

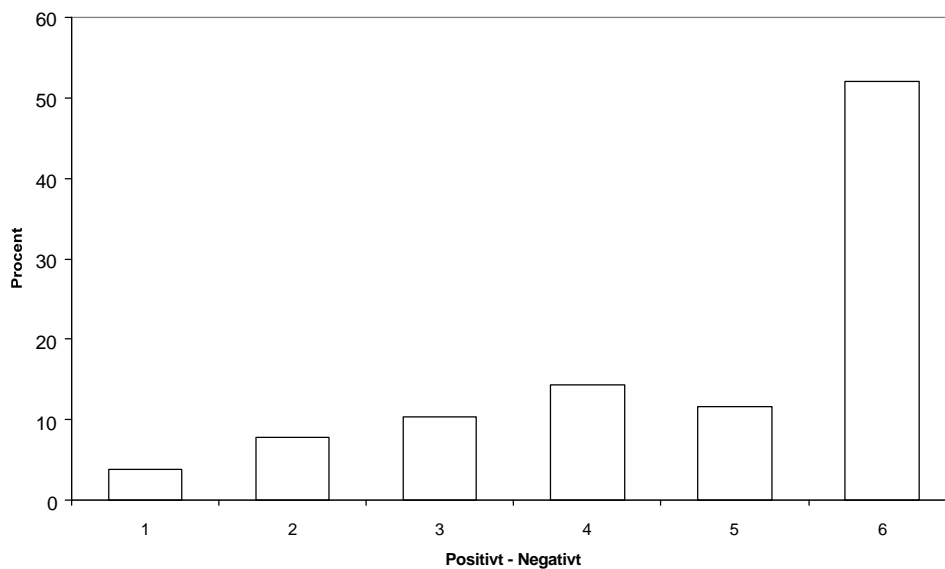
Även fråga 14 är synnerligen entydigt besvarad. Hälsan anses påverkas negativt vid ett system av tredelat arbetsdygn och aktiv arbetstid på natten.

Figur 12: Påverkan på hälsa av tredelat dygn.

3.1.10. Förebyggande

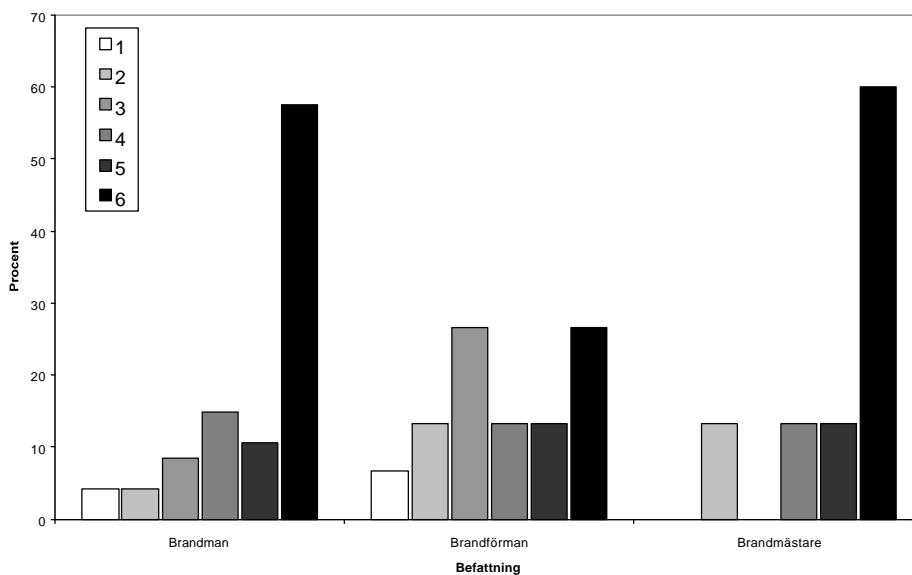
Med hänsyn till hela populationen är inställningen till att bedriva förebyggande arbete i ökad omfattning än idag negativ.

Figur 13: Inställning till ökad omfattning av förebyggande arbete.

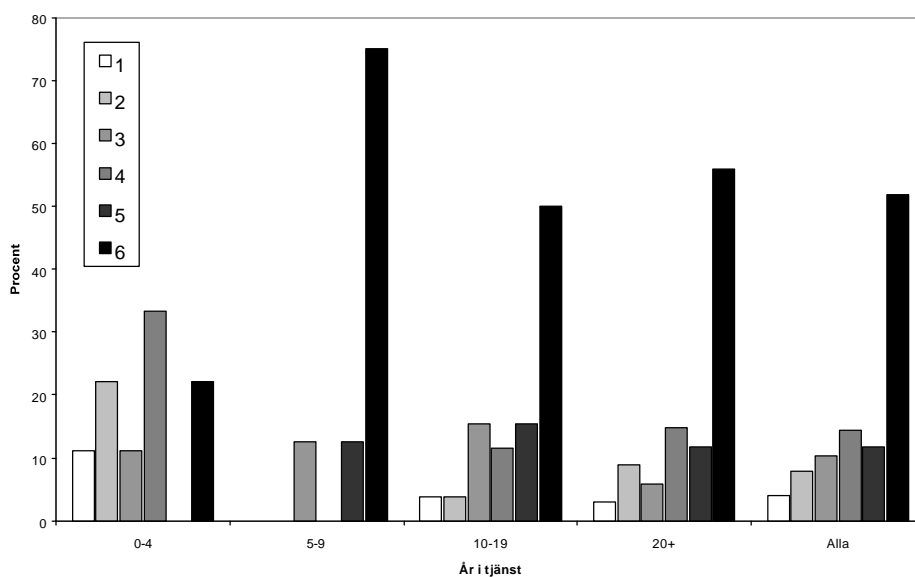
Dock är det en viss spridning i materialet vilket föranleder en uppdelning.

Befattningsmässigt är brandförmännen mindre negativa till förebyggande än brandmän och brandmästare.

Figur 14: Inställning till ökad omfattning av förebyggande arbete uppdelat på befattning. (1 = Positivt, 6 = Negativt)

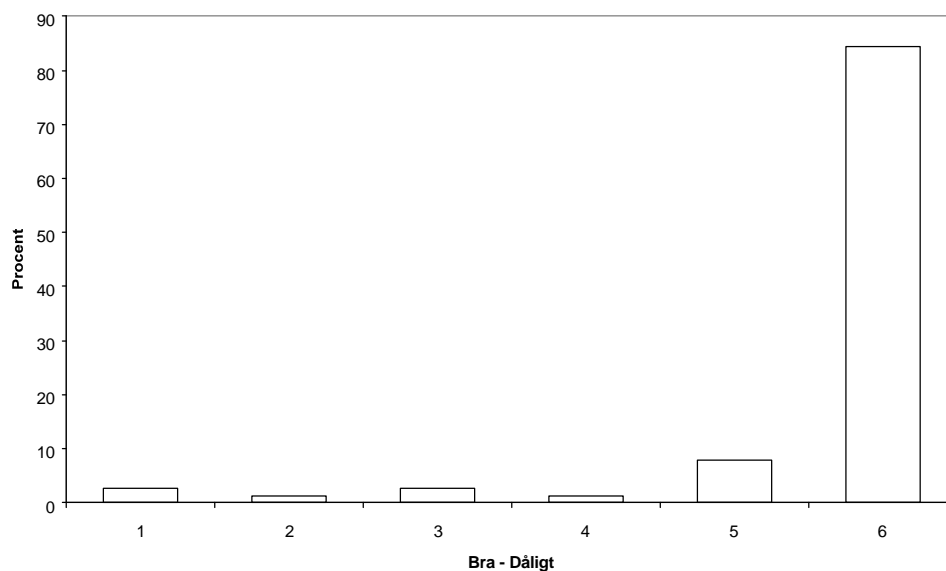
Med avseende på år i tjänst är de riktigt nyanställda (0 – 4 år i tjänst) mindre negativa än sina mer erfarna kollegor.

Figur 15: Inställning till ökad omfattning av förebyggande arbete uppdelat på antal år i tjänst. (1 = Positivt, 6 = Negativt)

3.1.11. Aktivt arbete nattetid

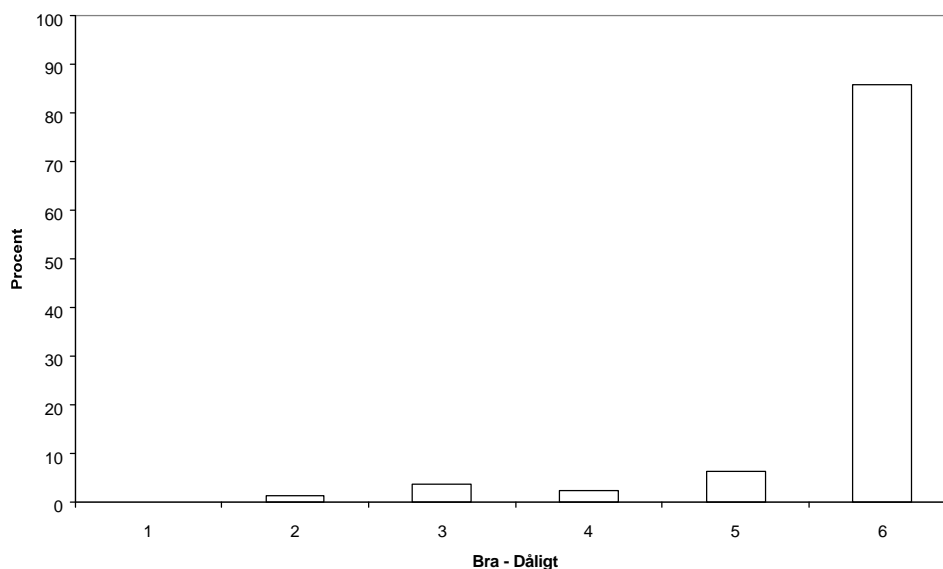
Att arbeta aktivt på natten anses otvivelaktigt vara dåligt. Nästan 85% av svaren har markerat yttervärdet 6 (eller i vissa fall även utanför skalan).

Figur 16: Inställning till aktiv arbetstid nattetid.

3.1.12. Fler men kortare pass

Lika otvetydigt är resultatet i fråga 17, där cirka 85% anser att det är dåligt med fler men kortare arbetspass. Även här har alternativ utanför intervallet markerats.

Figur 17: Inställning till fler men kortare arbetspass.

3.1.13. Övriga kommentarer

I de övriga kommentarerna (bilaga 2) är en återkommande motprestation vid en eventuell omorganisation att lönenivån måste justeras uppåt.

Vidare framförs önskemål om att gå mot heldygnstjänstgöring istället för uppdelning på tre pass per dygn.

Tyvärr konstateras också att det finns ett missnöje med enkätens utformning. Vissa frågor anses otydliga och dåligt formulerade.

3.2. Intervjuerna

3.2.1. Helsingborg

Intervjun genomfördes den 4 april 2001 med Johan Kallum, ställföreträdande chef för skyddsdivisionen och brandingenjör utbildad vid Lunds Tekniska Högskola.

Vid Helsingborgs brandförsvaret består en vaktstyrka av 13 man och man arbetar delat dygn med skifte klockan 08:00 och 18:00. Detta arbetssätt är dock relativt nytt, till för ett par år sedan tillämpade man det tidigare vanliga systemet med heldygnsschema. Från arbetsledningens sida är man nöjd med bytet till "delat dygn" eftersom det lett till att man har fått ut fler timmars effektiv arbetstid av styrkorna, ca 24 timmar schemalagt per brandman och vecka. Denna siffra vill man gärna förbättra ytterligare eftersom den fortfarande inte står sig särskilt bra i jämförelse med övriga yrken som har en normal vecka på 40 timmar. Problem är att hitta en balans där brandmännen ändå klarar av en krävande insats vid larm (larmtiden finns inte inräknad i den effektiva arbetstiden eftersom den är så oförutsägbar). I statistiken har Helsingborgs brandförsvaret mellan 800 till 1000 larm per år varav en stor del representeras av automatlarm.

Brandmannayrket börjar mer och mer inriktas mot jobba mer med förebyggande arbete. I Helsingborg tar man för närvarande emot besök av dagis- och skolklasser på stationen, men man har ingen uppsökande verksamhet. Där ser man från arbetsledningens håll en fördel med att införa tredelat dygn, eftersom man då till största delen kunde utföra nödvändigt underhållsarbete under nattpassen och få mer tid under dagpassen till förebyggande arbete samt informationsinsatser. Man tror inte heller att det skulle vara

problem att fylla all den extra arbetstid som en förändring till tredelat dygn skulle innebära och ser även ytterligare fördelar eftersom man skulle få mer tid för övningar. Övriga positiva effekter som man kan tänka sig är det antagligen skulle hjälpa upp brandmännens löner.

Idag står man redan inför en del förändringar i Helsingborg. Det är tänkt att man ska övergå till ett system där alla befäl är indelade i fyra olika nivåer. Detta leder i praktiken till att brandingenjören tar ett steg tillbaka vid larm och att man har dagpersonal, med nuvarande benämning brandmästare, som har jour på stationen och vid larm antar rollen som insatsledare. Insatsledaren ingår alltså inte för övrigt i larmstyrkan utan jobbar med arbetsuppgifter som t ex förebyggande brandskydd.

Man inga planer på att införa ett tredelat dygnsschema i Helsingborg som det är idag. Man anser att det i nuläget inte finns ett tillräckligt fungerande förslag framtaget och man har dessutom nyligen, som nämnts tidigare bytt från heldygnsschema till schema med uppdelat dygn. En så stor förändring som det skulle innebära att införa tredelat dygn så tätt inpå den tidigare förändringen tror man skulle vara mycket negativ både för organisationen i sig och för brandmännens trivsel på arbetet.

3.2.2. Malmö

Intervjun genomfördes den 5 april 2001 med Lars Berg, brandchef, och Mats Nilsson, chef för räddningstjänstavdelningen.

Malmö Brandkår har en lång historia som brandkår i Malmöbornas tjänst och har liksom andra gamla brandkårer ett militärt förflutet. Arbetstider och tjänstgöringstider har därför också under lång tid varit färgade av ett militärt system med personal förlagd på stationen. Förändringarna har vuxit fram från att vid 1900-talets början ha haft permission ett dygn i månaden till den stora reformen med 70-timmars arbetsvecka.

Då började brandmännen även flytta ut från lägenheterna på stationerna, som byggdes om till kontor och logement, och övergick till att bo på stationen endast under arbetstid. Den legendariske brandchefen Bengt Lindell (1976-1990) var den siste att fortfarande ha tjänstebostad, en så kallad "brandchefslägenhet". Förändringarna fortsatte med arbetstidsminskningar till 56 timmar och därefter till 48 timmar för att år 1980 vara nere i 42 timmars arbetsvecka. Anledningen till sänkningen i arbetstid var en följd av ökade krav på högre lön, som istället resulterade i att arbetstiden sänktes. Nu arbetade man dessutom inte längre heldygn utan hade övergått till halvdygn. Den förändringen var dock kostsam eftersom ett helt nytt lag behövde anställas för att klara bemanningen dygnet runt.

Om en förändring skulle genomföras så att ett tredelat arbetsdygn infördes skulle detta leda till ytterligare förkortning av arbetsveckan till 36 timmar samt att ytterligare ett lag skulle behöva anställas. Enligt Lars Berg skulle detta bli en ansevärd kostnad då en brandmanstjänst dygnet runt kostar cirka 1,6-1,7 miljoner kronor om året.

I verksamheten har arbetstidsförändringarna lett till en förändring i verksamheten på stationen utöver de förändringar som samhällets krav har framkallat. Den huvudsakliga verksamheten består idag av utryckning, övning, utbildning samt materialvård. Utöver detta bedrivs även fysisk träning på arbetstid. När arbetstiden förändrades från 48 till 42 timmars arbetsvecka innebar det att mycket tid för underhåll och materialvård försvann och därför måste köpas in externt. Att införa ett tredelat dygn skulle innebära att den effektiva arbetstiden som idag ligger på 26-27 timmar/vecka skulle öka till 36 timmar /vecka. Detta tror dock vare sig Lars Berg eller Mats Nilsson skulle innebära en lika stor faktisk ökning i arbetstidsuttaget eftersom en stor del av verksamheten är svår att utföra nattetid.

De båda tror att nuvarande system med halvdygnstjänstgöring eller alternativt heldygnstjänstgöring är det bästa för organisationen, och även är de alternativ som förespråkas av personalen. För kommuner med ett invånarantal som understiger 100.000, tror man att arbetstidsmättet 38,25 timmars arbetsvecka (Allmänna bestämmelser 98) tillsammans med 10 timmars jourtid på stationen under vilken eventuella utryckningar skulle föranleda övertid, kunde vara en ekonomiskt möjlig lösning.

Malmö Brandkår rycker ut på cirka 3.000 larm årligen vilket tar en stor del av tiden och även avbryter övningar och annan planerad verksamhet. Detta har gjort att även övningstiden har blivit svår att få att räcka till varför man ibland tar in ett femte lag för att garantera avbrottsfria övningar, ett så kallat avlösningsslag.

De flesta övningar och framförallt orienteringar på olika objekt är omöjliga att genomföra nattetid, vilket lämnar endast ett fåtal övningar samt materialvård och fysisk träning kvar för den nattliga verksamheten utöver utryckningstjänst.

Vad gäller materialvård och underhåll tror man att utvecklingen går mot mindre underhållsarbete oavsett om tid finns till förfogande eller ej. Anledningen därtill anses vara rekryteringsrutiner av nya brandmän genom gymnasiala program med räddningstjänstinriktning och att utvecklingen går mot yrkesutbildning till brandman. Framtidens brandmän kommer sannolikt inte att först anställas för att sedan utbildas i egen regi utan anställas som färdigutbildade brandmän.

Enligt nuvarande system så anställs ofta yrkesmän och hantverkare till brandmän något som de nya rekryteringsvägarna inte kommer att erbjuda. Förlusten av hantverkarkunskaper gör att för underhållsarbetet nödvändiga kunskaper och färdigheter går förlorade och tjänsterna måste köpas in.

På frågan om brandmännen som ett led i räddningstjänstens utveckling att verka mer i förebyggande syfte skulle kunna utbildas och införlivas i den organisationen var åsikterna tvädelade. Man är mycket positiv till den återkopplingen till utryckningsverksamheten som brandmännen skulle få genom ökade kunskaper och arbete inom förebyggande verksamhet, men tror att det skulle behövas att man helt frigör den personalen från utryckningsverksamheten för att kunna arbeta ostört varför extrapersonal behöver kallas in. Man är också av åsikten att det förebyggande arbete har blivit mycket svårare genom de nya byggreglerna och metoderna för dimensionering av brandskydd har blivit mer avancerade, vilket kräver en högre utbildning nu än förr.

Ytterligare en problematik som måste övervinnas är den arbetsledande funktionen som idag sköts av Brandmästaren på laget. Eftersom Brandmästarna rekryteras ur de egna brandmansleden och uteslutande utbildas i räddningstjänst och förebyggande verksamhet bör ytterligare utbildning tillhandahållas för att den nattliga arbetstiden ska utnyttjas effektivt. Alternativt bör rekryteringsförfarandet av brandmästarna också förändras, för att undvika att brandmästarna inte ska känna så kallat kompistryck från de brandmän han tidigare tjänstgjort tillsammans med.

Att arbeta tredelat dygn med aktiv arbetstid på natten medför att hälsoaspekterna måste vägas in tillsammans med de effekterna på fritid och privatliv som en sådan förändring skulle medföra. Både Lars Berg och Mats Nilsson, som båda har lång erfarenhet av att arbeta inom utryckningsverksamhet, tror att det skulle vara mer slitsamt att arbeta tredelat dygn och att det även skulle drabba privatliv vad gäller socialt umgänge och praktiska saker som barnpassning. I Malmö gjordes en studie i brandmännens hälsa med inriktning mot hjärtsjukdomar som påvisade en ökning av förekomsten hos brandmännen, men att det inte kunde fastslås att det var arbetets karaktär som var orsaken. Istället riktades misstankar mot att det verkade som att fysisk träning bedrevs även när folk var förkylda eller bar på någon infektion i kroppen, detta kunde dock ej fastslås i någon rapport. Vad gäller hälsoaspekterna i samband med att brandmännen väcks abrupt ur sin nattsömn och direkt försätts i hög aktivitet och stress, tror man att detta är något som i första hand drabbar nya brandmän under de första åren. Dock påpekar Lars Berg att äldre brandmän ofta har svårt att somna om när de blivit väckta på efternatten/tidig morgon.

Dock är man överens om att det ur personalens synvinkel skulle vara en försämring att införa tredelat dygn, och förespråkar istället att det nuvarande systemet kombineras med möjligheten att själv påverka sitt schema.

3.2.3. Hässleholm

Intervjun genomfördes den 23 april 2001 med Benny Ståhl, räddningschef.

Räddningstjänsten i Hässleholm är en ganska liten organisation i en kommun med få invånare, som dock är utspridda på ett stort geografiskt område som sträcker sig över en yta av cirka 60x60 kilometer. Årligen rycker räddningstjänsten ut på cirka 600 larm varav cirka 100 berör deltidstyrkorna.

Detta ställer speciella krav på räddningstjänsten som är ovanliga för Skåne som annars får betecknas som räddningstjänststätt. Speciellt betonas beredskapen för ett andra samtidigt larm som ska upprätthållas men som försvaras på grund av de långa framkörningsavstånden.

Räddningschefen Benny Ståhl uttryckte det lite skämtsamt som att det i extremfallet "är som om Malmö Brandkår skulle behöva köra på larm till Trelleborg".

Hässleholms räddningstjänst består av endast fem heltidsanställda brandmän i dygnetruntbemanning. Den styrkan kan dock ibland uppgå till sju dagtid men extrapersonalen är då till för att hålla övningar eller delta i den förebyggande verksamheten. Utöver den fasta bemanningen på huvudstationen kan deltidsanställda kallas in enligt fastställd jourlista för att ersätta den fasta personalen på huvudstationen och upprätthålla beredskapen för ett andra larm. Ytterligare deltidspersonal kan också kallas in som förstärkning vid större insatser eller insatser som har lång tidsutdräkt. Eftersom huvudstyrkan från Hässleholm har långa framkörningar så är man beroende av att de olika deltidsstyrkorna och räddningsvärnen i kommunen kan påbörja en förstainsats.

Detta gör att Hässleholms räddningstjänst trots en liten fast anställd styrka ändå har ett väldigt stort antal brandmän som ska utbildas, fortbildas samt övas årligen av den fast anställda räddningspersonalen. Detta gör att det aldrig är brist på arbete utöver den verksamheten som är direkt knuten till utryckningsverksamheten. Arbetsbördan ökas ytterligare av att man i en liten kommun som Hässleholm har småekonomiska möjligheter vilket gör att räddningstjänsten hålls inom snäva ramar. För att råda bot på detta utför man en hel del tjänster inom utbildning och förebyggande samt underhåll, vilket till stor del utförs av brandmännen på schemalagd tid.

Med anledning av den stora mängden planerat arbete kontra en ganska låg larmfrekvens räcker tiden inte till med nuvarande system. Idag arbetar man enligt systemet med halvdygntjänst med 42 timmars arbetstidsvecka vilket ger ett enligt Benny Ståhl arbetsuttag på 21-22 effektiva arbetstimmar. Ur den synvinkeln ser man positivt på det faktum att en övergång till tredelat dygn skulle ge en effektiv arbetstid på 36 timmar vilket skulle hjälpa upp situationen med hög arbetsbelastning som föreligger idag. Men att genomföra det låter sig inte göras av ekonomiska skäl eftersom det skulle behövas anställas minst ett, kanske till och med två lag till stor kostnad. Som tidigare nämnts kostar en brandmanstjänst dygnet runt cirka 1,6-1,7 miljoner kronor vilket man inte kan kompensera med att sälja fler tjänster.

Om man teoretiskt skulle genomföra tredelat dygn tror man att det skulle bli problem med att få arbetet effektivt på nätterna på grund av arbetsledarsvårigheter. En annan intressant aspekt som Benny Ståhl belyser är att man med sex lag istället för fyra lag som ska dela på cirka 600 larm årligen, sannolikt tappar värdefull erfarenhet då varje brandman kommer att delta i mycket färre utryckningar.

I Hässleholm är man positiva till den förebyggande verksamheten och den externa utbildningen man genomför. Brandmännen håller i utbildning i grundskolorna och är även inblandade i den praktiska delen av räddningsgymnasiets utbildning som Räddningstjänsten har ett nära samarbete med. Utöver det så utför man i princip allt underhållsarbete själva och köper endast in en väldigt liten del externt. Detta löser man genom att sätta stort värde på hantverkskunskaper vid rekryteringen av nya brandmän som sedan kan utföra service och reparationer på fastigheten, fordonen, räddningsmateriel samt radioutrustning.

Vad gäller hälsoaspekterna för personalen vid en övergång till tredelat dygn tror man inte att det skulle vara positivt, dels av rena kroppsliga skäl som sociala och familjära. Den enda fördelen rent hälsomässigt tror man ligger i att slippa det hastiga uppvaknandet vid nattliga larm som kan uppfattas som påfrestande. Man har aldrig genomfört någon studie i sådana hälsoproblem utöver den företagshälsovård som samtliga anställda har tillgång till.

Sammanfattningsvis tror man inte på tredelat dygn i Hässleholm även om det effektiva arbetstidsuttaget skulle öka. Ökningen i tid skulle sannolikt inte kunna utnyttjas fullt ut och dessutom är det ekonomiskt omöjligt att genomföra för Hässleholms kommun.

4. DISKUSSION

4.1. Nuvarande arbetssituation

4.1.1. Arbetstider

Den nuvarande arbetssituationen bygger på ett schema med delat dygn (i Helsingborg med inslag av heldygn på helgerna samt i Malmö sommartid). Detta system uppfattas på det stora hela positivt både från ledning och personal. Det framkommer dock önskemål om återinföra heldygnstjänstgöring hela eller delar av veckan. Detta kan bero på att den sammanhängande ledigheten då blir längre och möjligheterna till aktiviteter – såväl privatsociala som yrkesmässiga - vid sidan av arbetet ökas. Ett argument för heldygn är också att även arbetspassen blir sammanhållet längre och man kan då hinna med till exempel längre och mer avancerade övningar.

Systemet med delat dygn medför också att ledningen, med sin kontorstidstjänstgöring 8 - 17, har större möjligheter att följa med i skiftlagens arbete. Ledningen uppfattar att det finns utrymme för effektivitetsökningar hos utryckningspersonalen. Ofta avslutas det aktiva arbetet klockan 21 – 22 (under helgerna inte sällan avsevärt tidigare) och arbetstidslagstiftningen (Arbetstidslagen (1982:673) 13§) tillåter oinskränkt arbete fram till 24.

4.1.2. Utryckning nattetid

Att ryckas upp från sovande till utryckning nattetid innebär en kraftig ökning av bland annat hjärt puls. Detta påverkar utryckningspersonalen negativt. Det finns dock ingen forskning som studerar just detta fenomen men en uppsjö som studerar aktivt arbete nattetid. Enligt de sistnämnda är nattarbete generellt förkastligt. Detta har man också tagit hänsyn till i arbetstidslagstiftningen. Dock finns där ett undantag:

”Avvikelse från första stycket får göras, om arbetet med hänsyn till dess art, allmänhetens behov eller andra särskilda omständigheter måste fortgå även nattetid eller bedrivas före klockan 5 eller efter klockan 24.”

Det är på grund av detta undantag som utryckningstjänst accepteras nattetid. Dock är det mycket en tolkningsfråga vad som kan betraktas som ”särskilda omständigheter” etc.

Vad det gäller att ryckas upp till larm från sovande kontra att vara vaken nattetid för utryckningspersonalen visar enkätundersökningen att den generella åsikten är att det inte skulle vara lättare att komma igång från vaket tillstånd. Det finns dock vissa skillnader att ju äldre man blir, samt de riktigt unga, tror att det är lättare att komma igång från vaket tillstånd. Detta kan bero att de unga och nyanställda har svårt att somna in på grund av oerfarenhet och nervositet och det är allmänt vedertaget att äldre har svårare än yngre att somna in och somna om.

Det uppfattas generellt inte som jobbigare att arbeta ett nattpass än ett dagpass. Och det är ju inte så konstigt. De sover ju... Dock finns den knappt synbara tendensen att ju äldre man blir desto jobbigare är det att jobba nattpass. Anledningen till detta har angetts i föregående stycke.

I den forskning som finns om nattarbete konstateras att det precis efter uppvaknandet är mindre lämpligt att framföra fordon och arbeta med farliga verktyg. Det är ju precis vad utryckningspersonalen gör vid larm. Är man vaken hela natten borde dessa risker minska. Dock finns inga belägg för denna hypotes eftersom olycksfrekvensen inte är större nattetid än dagtid. Detta kan bero på att intensiteten och adrenalinflödet är högre hos räddningstjänstpersonal än hos hantverkare i andra yrkesgrupper där motsvarande verktyg används och därför framkallar större mental skärpa.

4.2. Tredelat dygn

4.2.1. Systemet

Ett system av tredelat dygnstjänstgöring innebär att man har aktiv arbetstid på natten och därmed frångår man arbetstidlagstiftningens krav på nattvila mellan 24 – 05. Tredelat dygn används idag bland annat av polisen vars arbetspass ligger mellan 07 – 14, 14 – 23, 23 – 07. Skulle detta system införas på räddningstjänsterna skulle personalen nattetid kunna sköta underhållsarbete, fysisk träning med mera. Den fråga i enkäten som behandlade utryckningspersonalens inställning till tredelat arbetsdygn missuppfattades av vissa. Ett antal svar antydde att man uppfattat att förebyggande arbete skulle bedrivas nattetid.

4.2.2. Införandemöjligheter

Vilka möjligheter finns det att införa tredelat dygn? Mellan raderna i enkätsvaren kan vi utläsa att förändringsvilligheten är så gott som obefintlig. Många menar att fler, om än kortare, arbetspass inkräktar alltför mycket i den privatsociala sfären och i viss mån även på så kallade "extraknäck". Många ser däremot gärna en återgång till heldygnstjänstgöring. Det systemet är bättre både för familjen och extraknäcket. Det enda som skulle kunna påverka deras inställning till arbetstidsförändring är om lönenivån skulle justeras kraftigt uppåt.

På ledningsnivå är man något mer positiv till att förändra arbetstidssystemet. Även om inte just tredelat dygn är det bästa alternativet så önskar man ett system som tillåter större uttag av effektiv arbetstid. Detta för att bredda räddningstjänstens verksamhet från enbart "tut-o-sprut" till att även innehålla större inslag av exempelvis förebyggande arbete. Intresset för förebyggande arbete är dock mycket lågt bland utryckningspersonalen, kanske beroende på en dålig medvetenhet om vad förebyggande arbete i stort innebär och kan innebära.

Ett problem är, som alltid i offentlig verksamhet, de ekonomiska ramarna. Ett system av tredelat dygn ställer krav på en större personalnumerär vilket är oerhört kostsamt. Det finns dock önskemål att prova något system med aktiv arbetstid nattetid. Emellertid kräver detta att personalen är positivt inställd och villig till förändringen.

Generellt råder en stor konservatism inom branschen där förändringsvilligheten är låg. Detta får sitt uttryck i andemeningen i enkätsvaren samt en viss resignation hos ledningen.

5. SLUTSATS

Under arbetets gång har det framkommit att man rent organisatoriskt kan finna gemensamma åsikter hos de tre räddningstjänster som undersökts, oavsett storlek på kommun och styrkor. Man är i samtliga fall överens om att ett införande av tjänstgöring med tredelat dygn skulle medföra alltför stora kostnader, eftersom man skulle bli tvungen till omfattande nyanställningar, i form av kostnader för utbildning och det krävs ytterligare resurser för att kunna täcka upp sjukfrånvaro, föräldraledighet och liknande. Dessutom har man mer eller mindre krävande sparkrav hängande över organisationerna och därför kommer det inte under den närmaste framtiden vara aktuellt med en så omfattande förändring i varken Helsingborg, Hässleholm eller Malmö.

Ur brandmännens synpunkt innebär en övergång till tredelat dygn i princip enbart kraftiga försämringar, enligt deras egen åsikt.

Med våra studier som bakgrund ser vi gärna att man provar ett system med möjligheter till utökad effektiv arbetstid. För att uppnå detta är dock ett tredelat dygn inte ett måste. De hälsomässiga aspekterna gör oss dock mycket tveksamma till aktiv arbetstid på natten. För att kunna motivera aktiv arbetstid nattetid skulle vi behöva mer studier på de hälsomässiga effekterna av att ryckas upp från sovande tillstånd till aktivitet på uttryckningsnivå. Det är svårt att dra några fler slutsatser utifrån de undersökningar som finns än att har man möjlighet att sova är det bra.

Ur ekonomiskt perspektiv ter det sig för oss mycket underligt att kommunerna inte inser vikten av ett väl utbyggt förebyggande brand- och säkerhetsarbete. Det saknas enligt oss ett långsiktigt tänkande där kostnaderna idag kommer att betala tillbaka sig i framtiden. Kommunpolitikernas ointresse kan förklaras med att räddningstjänsten inte lyckats förklara vad förebyggande arbete är och innebär, varken för politiker eller för sin egen personal. Det förvånar oss mycket att ointresset bland utryckningspersonalen är så omfattande som enkätundersökningen visar. Kanske kan en löneökning ändra på det?

Vi hoppas på att den kommande omdanade brandmannautbildningen kan råda bot på detta tillsammans med att utryckningspersonalen i tjänsten ges möjlighet att arbeta just förebyggande. Kanske fyller också vi, som blivande brandingenjörer, en funktion för höjandet av det förebyggande arbetets status och vikt.

Resultatet av enkätundersökningen är på det hela taget negativt. Svaren uppfattas som givna lite för att motverka en förändring mot tredelat dygnstjänstgöring. Detta trots att vi flera gånger påpekat att vårt arbete på intet sätt är något förslag till ändring. Ej heller gjort på uppdrag av någon räddningstjänst. Slutsatserna blir därför kanske lite väl hårt dragna.

Sammanfattningsvis är det organisatoriskt motiverat med ökat arbetstidsuttag, dock ur hälsomässigt perspektiv ej förlagt till natten.

REFERENSER

- Arbetskyddsstyrelsens författningssamling AFS 1995:1.
- Arbetstidsförordningen (1982:901)
- Arbetstidslagen (1982:673)
- Boverkets byggregler, BBR 94:1
- Boverkets författningssamling, BFS 1993:57
- Brandsjö, Kaare (1986), *Brandförsvarets historia*. Svenska Brandförsvarsföreningen
- Dinges, David F (1995), *An overview of sleepiness and accidents*, European Sleep Research Society.
- Fröberg, Jan E – Åkerstedt, Torbjörn (1980), *Oregelbundna arbetstider- En enkätundersökning av lokförarens arbetsmiljö*, FOA-rapport C 54031- H6, Försvarets Forskningsanstalt, Stockholm.
- Kogi, Kazutaga, Avsnittet *Sleep Deprivation* ur *Encyclopedia of occupational health and safety*, International Labour Office, Genève.
- Åkerstedt, Torbjörn (1997), *Arbetstid, hälsa och säkerhet- En sammanfattning*, Statens institut för psykosocial miljömedicin (IPM), Stockholm.

BILAGA 1 - ENKÄT

Eftersom enkätens layout inte överensstämmer med rapportens biläggs enkäten i sin helhet pånästföljande tvåsidor.

BILAGA 2 - SVAR EJ DIREKT REDOVISADE I RAPPORTTEXTEN.

Tabell 2:1: Befattningsfördelning

	Antal	Procent
Brandman	50	61,73
Brandförman	15	18,52
Brandmästare	16	19,75
Totalt	81	100

Tabell 2:4: Civilståndsfördelning

	Antal	Procent
Ensamstående	9	11,11
Gift	47	58,02
Sambo	25	30,86
Totalt	81	100

Tabell 2:2: Åldersfördelning

	Antal	Procent
20-24	3	3,70
25-29	2	2,47
30-34	14	17,28
35-39	11	13,58
40-49	28	34,57
50-59	23	28,40
Totalt	81	100

Tabell 2:5: Fördelning över antal hemmavarande barn

	Antal	Procent
0	28	34,57
1	14	17,28
2	27	33,33
3	11	13,58
4	1	1,23
Totalt	81	100

Tabell 2:3: Fördelning över antal år i tjänst

	Antal	Procent
0-4	9	11,11
5-9	8	9,88
10-19	30	37,04
20+	34	41,98
Totalt	81	100

BILAGA 3 – ÖVRIGA KOMMENTARER I ENKÄTEN

Nr	Kommentar	Station
6	Tyvärr tvingar den dåliga lönen mig till detta.	Helsingborg
12	Beror påarmtyp	Hässleholm
14	Sämre för hälsan, bättre för lönen.	Helsingborg
15	Skall det bedrivas från 23 – 07??? Dåigt ställda frågor. Treskift eller fyrskift med 36 timmars arbetstid och lön som andra i samhället t.ex. polisen. Nattarbete skall ej vara aktivt arbete endast passning.	Helsingborg
15	Självklart är jag positiv till förebyggande arbete. Dock ej att utföra det 23 – 07.	Helsingborg
15	Vårt arbete kräver för mycket arbete till övning, materialvård, fys etc, vilket gör att det blir mycket svårt att kombinera med förebyggande arbete. Hellre då att vissa frivilliga/utvalda sysslar med detta, t.ex. som en alternativ tjänst för skadade eller dylikt. Det förebyggande arbetet skulle släsonder styrkorna vilket leder till ineffektivitet.	Helsingborg
15	Förebyggande arbete behöver man inte använda treskift till men annars är tanken god.	Malmö
15	Förebyggande arbete är viktigt men vi behöver all arbetstid för all den övrig kunskap (praktisk och teoretisk) som en brandman, brandförman och brandmästare skall besitta. OK, en viss förebyggande kunskap, "insikt", skall vi ha med i vår utbildning.	Malmö
16	Är du dum	Malmö
16	Meningsfull sysselsättning	Hässleholm
16	Man skulle vara för trött vid en brasa tidigt på morgonen. Arbetet som skulle bedrivas nattetid skulle bli ineffektivt.	Helsingborg
18	Om det blir vaken natt så får man betala för det	Hässleholm
18	Ett förändrat arbetsschema kräver lön och inte "bidrag" som är fallet idag	Hässleholm
18	Aktiv arbetstid pånatten är förkastligt. Det finns ett antal forskningsarbeten som har bekräftat detta.	Hässleholm
18	Arbetsfrågan har varit en konfliktfylld fråga under flera årtionden, låt den fråga vila. Man bör istället inrikta sig på att höja brandmannalönen till rimlig nivå	Hässleholm
18	Frågorna är för korta och verkar mycket ledande. Frågeställaren är förmodligen inte insatt i brandmannayrket. Många frågor kan man inte svara entydigt.	Helsingborg
18	Vad är dötid?	Helsingborg
18	Frågorna är ofullständigt formulerade. Man kan i en del fall ej förstå vad det är frågeställaren vill ha svar på Jag ställer gärna upp på en vidareutveckling.	Helsingborg
18	Dåliga frågor. Går inte att tyda dem. Oklara formuleringar.	Helsingborg
18	Dygnstjänst är absolut bäst. Då hinner man öva ordentligt. Återgå till dygnstjänst som vi gör på sommaren. 3-dygnspass är uteslutet. Då hinner man inte med någonting.	Helsingborg
18	Lönenivån måste förbättras avsevärt.	Helsingborg
18	Fråga 13 – 18 är under förutsättning att lönen höjs väsentligt.	Helsingborg
18	Brandmannasängen är den "heliga kon". Hur ska man arbeta med förebyggande pånatten, tänker i första hand på människor och deras beteende. Det var ingen större klass på denna enkät. Skulle vara intressant att få ta del av svaret och analysen av detta.	Helsingborg
18	Ändra arbetstiden till heldygnstjänst.	Malmö

18	Korta arbetspass slår sönder all övningsverksamhet. Dessutom blir familjerna lidande med treskift. Man kan inte låta förebyggande verksamhet gå före styrkornas övningar. Man kan lägga in mer förebyggande verksamhet i det befintliga schemat. Korta arbetspass ⇒ dåligt och ogenomtänkt förslag.	Malmö
18	Då jag tidigare har erfarenheter av treskift skulle jag aldrig vilja byta. Vi kanske är borta från familjen en del med nuvarande schema men vid treskift känns det som man aldrig träffar familjen under vissa perioder.	Malmö
18	Viss frågor är väldigt dåligt formulerade. Två frågor i en kan man ju inte besvara.	Malmö
18	Enkäten är alldeles för målinriktad. Man fattar direkt vad det handlar om. Fråga 16 anser jag vara en av det mest idiotiska jag varit med om.	Malmö
18	Dålig enkät där man riktar in sig på treskift alldeles för mycket. Bra eller dåligt hade räckt i den frågan.	Malmö
18	Återgå till dygnstjänst torsdag – söndag. För övrigt delat dygn.	Malmö
18	Det finns inga fördelar med tredelat dygn. Övriga i samhället försöker gå ifrån tredelat skift i den mån att det går. Skall då vi införa det? Det är ju märkligt att vår lilla grupps arbetstid kan intressera så många i samhället. Mig veterligen så står det inte kvar någon byggnad och brinner i Sverige så helt fel kan vi inte jobba idag.	Malmö
18	Låt personalen själv lägga upp arbets schemat. Det viktiga är att tredje man får den bästa servicen. Om vår arbetstid ändras så att vi skall arbeta fler pass går vi emot vår miljöcertifiering ISO. Vi skall minska avgasutsläpp och bensinförbrukning. Arbetstiden borde innehålla ett heldygn per vecka och lag om fyra arbetslag finns.	Malmö
18	Dygn är bästa arbetstiden. Man hinner med både övning och arbete.	Malmö
18	3-skift är kanske inte det enda schema som kan komma i fråga. Finns kanske möjligheter att hämta bättre uppgifter på 3-skift hos den personal som arbetar med detta.	Malmö